

А. А. Дубовік

(Мінск, УА «Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт»)

ПРАФСАЮЗЫ БССР У 1930-Я ГАДЫ

У даследуемы час прафсаюзная работа будавалася па тэрытарыяльна-галіновым прынцыпе. Вышэйшым органам у перыяд паміж усебеларускімі з'ездамі прафсаюзаў з'яўляўся Цэнтральны савет прафсаюзаў Беларусі (ЦСПСБ). З чэрвеня 1928 г. па май 1932 г. ЦСПСБ узначальваў І. П. Рыжоў. Пасля адхілення ў 1929 г. ад кіраўніцтва УсеЦСПС М. П. Томскага і яго прыхільнікаў прафсаюзы пачалі “перабудоўвацца”. Аднак перабудова прафсаюзаў БССР пачалася з перамены шылдаў: у ЦСПСБ замест трох аддзелаў з'явілася 7 сектараў. “Але чаму 7? – задаліся пытаннем аўтары артыкула ў часопісе “Партыйны работнік” – “А таму што ... праект перабудовы проста цалкам спісаны з праекту перабудовы УсеЦСПС. Арганізавалі сэктар масавай работы, а што гэтаму сэктару рабіць – ніхто ў ЦСПСБ ня ведае, і сэктар гэты існуе толькі ў рэзалюцыях. Не забылі і павялічыць штат ЦСПСБ. Забылі толькі адно – перабудаваць работу” [1, с. 10]. З ліквідацыяй у ліпені 1930 г. акруг былі скасаваны акруговыя міжсаюзныя бюро прафсаюзаў, засталіся толькі раённыя прафсаюзныя саветы.

У рэспубліцы ў пачатку 1931 г. дзейнічала 21 цэнтральнае праўленне (ЦП) галіновых саюзаў. Усе яны, за выключэннем ЦП тэкстыльшчыкаў, якое працавала ў Віцебску, знаходзіліся ў Мінску. У лютым – красавіку 1931 г. у СССР было праведзена разбуйненне прафсаюзаў. У БССР замест 21 стала дзейнічаць 29 рэспубліканскіх праўленняў галіновых саюзаў. У верасні 1934 г. адбылося новае разбуйненне прафсаюзаў, іх колькасць у БССР павялічылася да 76. У Мінску былі створаны тры ЦК прафсаюзаў: рабочых фанернай і запалкавай прамысловасці, працаўнікоў асветы, медсанпрацы. Рэспубліканскія камітэты існавалі ў 33 прафсаюзах, 21 саюз абслугоўваўся ўпаўнаважанымі ЦК прафсаюзаў, а шэраг ФЗМК прадпрыемстваў асобных галін непасрэдна падпарадкоўваўся ЦК сваіх саюзаў у Маскве [2, с. 91, 98, 99]. Разбуйненне прафсаюзаў суправаджалася спрашчэннем іх структуры, ліквідацыяй “лішніх” звенняў – раённых аддзяленняў галіновых саюзаў, скарачэннем платнага апарату, што апраўдвалася эканоміяй прафсаюзных сродкаў. Аднак кваліфікаваны апарат прафарганаў замяняўся актывам, у якога

было менш правоў і адказнасці, і ён не быў звязаны з традыцыямі прафруху. Разбуўненне давала магчымасць правесці ператрус прафсаюзаў.

У 1930-я гг. узмацніўся працэс зрастання дзяржаўных і прафсаюзных органаў, што праявілася ў эканамічным ухале ў працы прафсаюзаў. Ажыццяўляўся паварот у іх дзейнасці пад лозунгам “Тварам да вытворчасці”. У 1929 г. прафсаюзам была даручана арганізацыя сацыялістычнага спаборніцтва, яны кіравалі дзейнасцю створанага ў 1930 г. таварыства вынаходнікаў, навукова-інжынернымі тэхнічнымі таварыствамі. Пачынаючы з 1935 г., прафсаюзы актыўна займаліся пытаннямі развіцця стаханаўскага руху, укаранення перадавых метадаў працы наватараў вытворчасці. Аднак, павярнуўшыся “тварам да вытворчасці”, прафсаюзы сталі адварочвацца ад вырашэння пытанняў матэрыяльна-бытавога становішча рабочых. Так, у ходзе тарыфнай рэформы 1931 г. пытанні ўдасканалвання тарыфаў спрабавалі вырашыць шляхам завышэння норм і змяншэння расцэнак. У 1933 г. было праведзена апошняе масавае перазаклучэнне калектыўных дагавораў, а пачынаючы з 1934 г. дагаворная работа была згорнута. Гэта стала наступствам узмацнення планавых пачаткаў у эканоміцы і цэнтралізаванага рэгулявання зароботнай платы. Разам з тым, з ліквідацыяй наркамата працы ў 1933 г. на прафсаюзы былі ўскладзены ахова працы і сацыяльнае страхаванне.

VII Усебеларускі з’езд прафесійных саюзаў, які адбыўся 15–19 сакавіка 1932 г., падвёў вынікі працы прафсаюзаў рэспублікі і акрэсліў іх чарговыя задачы, выбраў Цэнтральны савет прафсаюзаў Беларусі (ЦСПСБ) у складзе 121 члена і 40 кандыдатаў, рэвізійную камісію [2, с. 198]. У жніўні 1932 г. ЦСПСБ узначаліў беларус З. З. Кавальчук, які дагэтуль працаваў сакратаром Мінскага гаркама партыі. Ён быў апошнім старшынёй ЦСПСБ у даваенны перыяд, знаходзіўся на гэтай пасадзе да сярэдзіны 1936 г. [3, с. 659–660].

З ідэйна-палітычнай барацьбы, якая разгарнулася ўнутры кіраўніцтва Камуністычнай партыі ў другой палове 1920-х гг. і ўцягнула ў сваю арбіту масавыя грамадскія арганізацыі, прафсаюзы вышлі не здольнымі быць сапраўднымі абаронцамі інтарэсаў працоўных. Гэта прывяло да рэзкага падзення аўтарытэту прафсаюзаў сярод шырокіх мас рабочых і служачых. У 1934 г. па новаму Уставу партыі камфракцыі былі заменены партгрупамі, якія ствараліся на час працы прафсаюзных з’ездаў, канферэнцый і г.д. Але сутнасць заставалася ранейшай – партыйны кантроль за прафсаюзамі і за камуністамі, якія працавалі ў прафруху. Шырокія маштабы набыла практыка

перакідкі прафсаюзных работнікаў на новыя месцы працы. Старшыні райпрафсаветаў фактычна з'яўляліся няштатнымі інструктарамі райкамаў партыі і райвыканкамаў, іх упаўнаважанымі па правядзенні ўсіх кампаній на вёсцы. У выніку прафсаюзная работа была дэарганізавана [4, арк. 236–238].

Адначасова пагаршаўся стан з ахопам рабочых і служачых прафсаюзным членствам – ён паменшыўся з 94 % у 1929 г. да 71,7 % на 1 кастрычніка 1932 г. і 69 % на 1 ліпеня 1933 г. Павялічвалася адарванасць прафсаюзных органаў ад нізавых звенняў [5, с. 36]. У працы прафсаюзаў было шмат фармалізму. Так, пасля пленума ЦСПСБ Быхаўскі райпрафсавет склікаў свой пленум, цалкам скапіраваўшы парадак дня. Вынес рашэнне, якое слова ў слова, літара ў літару паўтарала тэкст, узяты з пастановы пленума ЦСПСБ, толькі слова ЦСПСБ там, дзе гэта неабходна, было заменена словам “райпрафсавет”. На пленуме ў Віцебску адна з прафарганізатараў фабрыкі “Дзвіна” М. Раманоўская расказала з якімі цяжкасцямі фабрычная прафарганізацыя дабівалася адводу ўчасткаў пад індывідуальныя агароды. Але аказалася, што з-за галавацятства гарсавета і гарсаўпрафа ўчастак, прызначаны фабрыцы, асвоены іншымі арганізацыямі, і большасць рабочых “Дзвіны” засталася без зямлі для індывідуальнага агародніцтва [6].

У другой палове 1930-х гг. у дзейнасці прафсаюзаў узмацніліся канцылярска-бюракратычныя метады ў кіраванні, практыкавалася назначэнства ў прафорганах, парушаліся прынцыпы прафсаюзнай дэмакратыі. Рашэннямі VI пленума УсеЦСПС (красавік 1937 г.) у краіне былі скасаваны раённыя, гарадскія, абласныя і рэспубліканскія саветы прафсаюзаў. Функцыі ЦСПСБ ускладзены на Упаўнаважанага УсеЦСПС па БССР І. З. Гераўкера.

У 1930-я гг. некалькі палепшылася становішча з падрыхтоўкай прафсаюзных кадраў, чаму садзейнічала адкрыццё 15 студзеня 1930 г. у Мінску Вышэйшай школы прафруху БССР на 50 чалавек. Аднак у маі 1937 г. у сувязі з рашэннем УсеЦСПС аб скасаванні ЦСПСБ Рэспубліканская школа прафруху была рэарганізавана ў курсавую базу па перападрыхтоўцы прафкадраў [7].

Значная частка прафсаюзных работнікаў БССР была рэпрэсавана ў гады “вялікага тэрору” у савецкай краіне. Так, старшыня ЦСПСБ З. З. Кавальчук у жніўні 1936 г. быў зняты з прафсаюзнай пасады за тое, што нібыта ўтаіў сваю сувязь з трацкістамі, якая мела месца ў час яго працы ў Маскве ў першай палове 1920-х гг. [8, арк. 34–35]. Пэўны час ён працаваў дырэктарам рыбавяленага завода ў Мінску, але ў ліпені 1937 г. быў арыштаваны органамі НКУС і 29 кастрычніка прыгавораны да расстрэлу. Рэабілітаваны ў 1956 г. [9, с. 134].

Былі рэпрэсаваны і мінулыя кіраўнікі ЦСПСБ – І. М. Перапечка, І. П. Рыжоў, якія знаходзіліся на кіруючай працы ў РСФСР.

Разам з тым па меры індустрыялізацыі краіны павялічвалася колькасць членаў прафсаюзаў. У 1937 г. яна перавысіла ў БССР 500 тыс. чалавек – 84,1 % працуючых супраць 79 % у 1934 г. У лістападзе 1940 г. прафсаюзы БССР налічвалі ўжо каля 650 тыс. членаў [2, с. 156, 159].

Восенню 1939 г. адбылося ўз'яднанне ўсяго беларускага народа ў адзінай дзяржаве. З устанаўленнем савецкай улады ў Заходняй Беларусі пачалі стварацца новыя прафсаюзы, пабудаваныя па вытворчым прынцыпе. У адпаведнасці з рашэннем УсеЦСПС ад 10 лістапада 1939 г. і ЦК КП(б)Б ад 19 лістапада 1939 г. ва ўсіх абласных цэнтрах Заходняй Беларусі былі створаны аргбюро прафсаюзаў. Для аказання ім практычнай дапамогі былі накіраваны спецыяльныя брыгады прафсаюзных работнікаў з усходніх абласцей рэспублікі. Для ўстанаўлення дакладнага ліку членаў прафсаюзаў была праведзена іх перарэгістрацыя, у ходзе якой многія тысячы рабочых і служачых упершыню былі прыняты ў шэрагі прафсаюзаў. Калі да верасня 1939 г. прафсаюзы ахоплівалі толькі 5–8 % працоўных Заходняй Беларусі, то на пачатак студзеня 1940 г. аб'ядноўвалі ўжо да 80–85 % усіх рабочых і служачых [10, с. 247]. Паўсюдна на прадпрыемствах і ва ўстановах быў устаноўлены 8-гадзінны працоўны дзень, павышана зароботная плата рабочых і служачых. Вялікай заваёвай стала ліквідацыя беспрацоўя. Разгарнулася барацьба за ліквідацыю непісьменнасці. Адкрываліся школы, бібліятэкі, рабочыя клубы. Значныя сродкі былі асігнаваны на сацыяльнае забеспячэнне, медыцынскае абслугоўванне насельніцтва.

Такім чынам, нягледзячы на цяжкасці і значныя хібы ў сваёй працы, прафсаюзы БССР у складаныя 1930-я гг. прымалі ўдзел у гаспадарчым і культурным будаўніцтве.

Спіс выкарыстаных крыніц і літаратуры

1 Шапіра, М. Прафсаюзы БССР не перабудавалі сваёй работы / М. Шапіра, С. Вашкевіч // Партыйны работнік. – 1930. – № 10. – С. 5–13.

2 История профсоюзного движения Беларуси. – Минск : ФУАинформ, 2005. – 416 с.

3 Профессиональные союзы Беларуси : энциклопедия : в 2 т. / Федерация профсоюзов Беларуси; под общ. ред. Л. П. Козика. – Минск : МИТСО, 2011. – Т. 1. – 895 с.

4 Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 4 п. Воп. 1. Спр. 5521.

5 Чистка КП(б)Б 1933 года. Итоговые материалы республиканской комиссии по чистке / Под ред. Д. Коника. – Минск, 1934. – 228 с.

6 Лісковіч, М. Перабудаваць работу профарганізатараў / М. Лісковіч // Бальшавік Беларусі. – 1934. – № 10. – С. 14–20.

7 Дубовик, Е. А. Из истории подготовки профсоюзных кадров Беларуси / Е. А. Дубовик // Вестник Минского городского института развития образования. – 2020. – № 2. – С. 46–52.

8 НАРБ. – Ф. 4 п. – Воп. 1. – Спр. 9165.

9 Карніловіч, Э. А. Імёны з небыцця / Э. А. Карніловіч. – Мінск : Беларусь, 2003. – 314 с.

10 Очерки истории профсоюзов Беларуси. – Минск : Беларусь, 1970. – 475 с.